
BIOLOGINĖS ĮVAIROVĖS IŠSAUGOJIMO TEISINIO REGULIAVIMO YPATUMAI

Kristina Karosevičienė*, Erika Matulionytė-Jarašūnė**

**Viešojo įstaiga Kauno mechanikos mokykla
Taikos pr. 129, LT-51126 Kaunas
Telefonas +37062080626
El. Paštas: k.karoseviciene@gmail.com*

***Mykolo Romerio universiteto Viešojo saugumo fakulteto Teisės katedra
Putvinskio g. 70, LT-44211 Kaunas
Telefonas +37069812693
El. paštas: erikam@mruni.eu*

Anotacija Žmonija yra biologinės įvairovės dalis ir mūsų egzistavimas be jos būtų neįmanomas. Gyvenimo kokybė, ekonominis konkurencingumas, darbas ir saugumas – visa tai paremta šiuo gamtiniu kapitalu. Nuo biologinės įvairovės priklauso „ekosistemos paslaugos“, t. y. gamtos teikiamos paslaugos: klimato reguliavimas, vanduo ir oras, dirvožemio derlingumas ir maistas, kuras, pluošto ir vaistų gamyba. Biologinės įvairovės išsaugojimas yra vienas svarbiausių aplinkos apsaugos klausimų tiek Europos, tiek viso pasaulio mastu. Tai patvirtina daugiašaliai tarptautiniai susitarimai, kuriuose akcentuojamas biologinės įvairovės, natūralių ekosistemų išsaugojimas. Daugelis tarptautinių teisės aktų pabrėžia biologinės įvairovės palaikymo, natūralių buveinių bei laukinės floros ir faunos apsaugos, nykimo prevencijos, būklės stebėjimo svarbą.

Pagrindinis dokumentas pasauliniu mastu, sudarantis prielaidas biologinės įvairovės išsaugojimui, yra Biologinės įvairovės konvencija (Rio de Žaneiras, Brazilija, 1992 metai). Straipsnyje bus siekiama išnagrinėti biologinės įvairovės išsaugojimo teisinio reguliavimo ypatumus tarptautiniame ir nacionaliniame lygmenyje. Siekiant atsakyti į temos problematiką straipsnyje analizuojami teisės aktai, mokslinė literatūra, naudoti lyginamasis, analizės bei sisteminimo metodai. Lietuva biologinės įvairovės išsaugojimo srityje palaiko jai svarbias iniciatyvas, yra prisijungusi prie JT Biologinės įvairovės konvencijos, ratifikavusi eilę tarptautinių susitarimų ir konvencijų, kurių nuostatas yra perkėlusį į savo nacionalinius teisės aktus. 2015 m. Lietuvoje buvo priimtas Kraštovaizdžio ir biologinės įvairovės išsaugojimo 2015–2020 metų veiksmų planas, kuriame nurodyta, kad biologinės įvairovės išsaugojimo strateginis tikslas yra sustabdyti biologinės įvairovės nykimą, ekosistemų ir jų teikiamų paslaugų kokybės blogėjimą, kur įmanoma, jas atkurti. Tikimasi, kad šis teisės aktas padės tvirtus pagrindus Lietuvos biologinės įvairovės politikoje ir padės Lietuvai įgyvendinti tarptautiniuose susitarimuose keliamus tikslus.

Pagrindinės sąvokos: biologinė įvairovė, biologinės įvairovės išsaugojimas, biologinės įvairovės konvencija.

IVADAS

Vertinant žmonijos istoriją biologinės įvairovės aspektu, galima daryti prielaidą, kad esminis lūžis įvyko XX amžiuje, kada ženkliai išaugus žmonių populiacijai padidėjo gamtos išteklių suvartojimas. Jau nuo senų laikų žmonės naudojo gamtos išteklius, nes tai yra viena iš būtinų jų egzistavimo sąlygų: maistas, oras, vanduo ir kiti ištekliai yra būtini sėkmingai kiekvienai gyvybės formai egzistuoti. Žemėje yra daugybė pačių įvairiausių gyvybės formų,

tačiau reikia atkreipti dėmesį, kad dauguma iš jų yra prisitaikę gyventi tam tikromis gamtinėmis sąlygomis, bei tam tikroje ekosistemoje, kur vyrauja tos pačios augalų ir gyvūnų rūšys. Per XX a. visos planetos mastu įvyko daug pokyčių, prie kurių per tūkstančius metų susiformavę biologinės įvairovės kompleksai nespėja prisitaikyti, tai urbanizacija, intensyvi antropologinė žmonių veikla, didėjantis užterštumas, klimato kaita. Minėti veiksmai - tai tik keletas iš priežasčių, dėl kurių kyla grėsmė biologinei įvairovei ir dalis tos įvairovės negrįžtamai mažėja. „Žemės ūkio ir pramonės revoliucijos lėmė dramatiškus ir vis spartesnius žemės plotų naudojimo pokyčius, žemės ūkio veiklos intensyvėjimą, urbanizaciją ir žemės plotų apleidimą. Ilgainiui išnyko įvairūs turtingos biologinės įvairovės kraštovaizdžiams palankūs veiklos būdai (pvz., tradiciniai žemės ūkio metodai).“¹ Siekiant kiek įmanoma kompleksiščiau ir sistemingiau valdyti kylančias problemas pasauliniu mastu, XX a. pabaigoje buvo priimta visa eilė tarptautinių susitarimų, kurių nuostatos buvo perkeltos į prisijungusių valstybių nacionalines teisės sistemas. Tokie susitarimai turi dvejopą naudą, visų pirma, jais yra siekiama susitarimuose iškelto tikslo, reikiamos nuostatos perkeliamos į regioninę ar nacionalinę lygmenį, antra, tai gerai veikiantis kontrolės bei priežiūros mechanizmas, nes prie susitarimų prisijungusios šalys įsipareigoja laikytis tų susitarimų nuostatų ir atsiskaito už jų įgyvendinimą. Dar vienas aspektas, kuris yra svarbus biologinės įvairovės išsaugojimo kontekste yra tai, kad blogėjanti biologinės įvairovės būklė gali kelti įtampą ir saugumo srityje, nes reikalingų išteklių mažėjimas, negalėjimas visiems jais naudotis, kelia konfliktines situacijas, šios savo ruožtu gali sukelti įvairius neramumus nacionaliniame ir tarptautiniame lygmenyje. Saugumo tyrimų ekspertas B. Buzan saugumo sampratos struktūrą pagal jo pobūdį yra suskirstęs į šiuos sektorius: karinis, ekonominis, politinis socialinis, ekologinis². Grėsmės saugumui, kylančios dėl biologinės įvairovės - išnykimo, gali būti priskiriamos ekologiniam saugumo sektoriui.

Straipsnio **tikslas** – aptarti biologinės įvairovės išsaugojimo esmę, galimybes ir teisinio reglamentavimo ypatumus. Tikslui pasiekti straipsnyje aptariami įvairūs biologinės įvairovės išsaugojimo teisinio reguliavimo aspektai, papildomai analizuojant sąsajas su saugumo politikos klausimais.

Tyrimo objektas – biologinės įvairovės išsaugojimo teisinio reglamentavimo ypatumai.

Siekiant atsakyti į temos problematiką straipsnyje analizuojami teisės aktai, mokslinė literatūra, naudoti lyginamasis, analizės bei sisteminimo **metodai**.

¹ Gaston K. J., Spicer J. I., Biodiversity: an introduction. Blackwell Publishing, 2004. P. 208.

² Buzan B. Žmonės, valstybės ir baimė: tarptautinio saugumo studijos po Šaltojo karo. Vilnius: Eugrimas. 1997. P. 52 – 53.

BIOLOGINĖS ĮVAIROVĖS IŠSAUGOJIMO ESMĖ IR GALIMYBĖS

Mus supa biologinė įvairovė, kurios dalis mes esame. Žemės gyvieji organizmai skirstomi į 5 karalystes: protistų, monerų, augalų, grybų ir gyvūnų karalystes. Šią kiekvieną karalystę sudaro gausybė organizmų rūšių, išsiskiriančių savo dydžiu, spalva, gyvenimo būdu ir t.t. Šie organizmai aptinkami: žemėje, ore ir vandenyje. Mokslininkai Žemėje užfiksavo apie 1,9 mln. skirtingų gyvūnų organizmų, tačiau tikrasis skaičius neabejotinai kur kas didesnis. Daugelis rūšių yra mikroskopinės arba gyvena giliai po žeme arba vandenynuose, o kitos tiesiog dar neatrastos.³ Biologinė įvairovė (arba bioįvairovė) – organizmų rūšių visuma ir įvairovė ekosistemoje ar ekosistemų kompleksuose, taip pat genetinė rūšies vidaus, pačių ekosistemų ir tarprūšinių santykių įvairovė.⁴ Bioįvairovės sąvoka dažnai taikoma apibūdinti ekologinės sistemos būsenai. Pati sąvoka yra gana plati, todėl rūšių gausai, pasiskirstymui ir kitiems konkrečios ekologinės sistemos požymiams įvertinti taikomi skirtingi būdai.⁵ Yra visuotinai priimta manyti, jog biologinė įvairovė bei ekosistemos ir jų darnus naudojimas gali ženkliai padėti švelninti klimato pokyčius ir padėti žmonijai prisitaikyti prie tų pokyčių. Biologinė įvairovė ir ekosistemos gali padėti mums išspręsti daugybę problemų, susijusių su globaliais aplinkos pokyčiais. Be lanksčių ir stiprių ekosistemų nebūtų galima stabilizuoti ar švelninti klimato pokyčių bei jų poveikio.⁶

Daugeliui žmonių atrodo, kad biologinės įvairovės išsaugojimas svarbus dėl gamtos grožio, tačiau biologinė įvairovė itin svarbi ir pasaulio ekonomikai. Kaip pavyzdį galima pateikti tokią situaciją: banginių medžioklės tempai lėmė, kad banginiams – žudikams (kurių taikiniu paprastai tapdavo jaunesni ir silpnesni banginiai) pritrūko maisto. Tuomet plėšrieji banginiai ėmė žudyti ruonius, o sumažėjus jų skaičiui – ūdras. Mažėjantis ūdrų skaičius leido augti ežių ir kitų gyvūnų, kuriuos medžioja ūdros, populiacijai. Išaugusi šių gyvūnų populiacija pažeidė dumbliaus, kuriuose auga žuvų lervos, taigi jos tapo lengvu grobiu. Žuvų skaičius ėmė sparčiai mažėti, taigi šimtai žvejų neteko darbo.⁷ 40 proc. pasaulio ekonomikos ir 80 proc. vargingai gyvenančiųjų poreikių patenkinama iš gamtinių resursų. Biologinė įvairovė padidina natūralią biologinių išteklių gamybą, taigi biologinės įvairovės išsaugojimas

³ 52 veiksmai biologinės įvairovės labui. Europos Komisija aplinkos generalinis direktoratas. 2010. [žiūrėta 2014-11-07].
<http://ec.europa.eu/environment/nature/info/pubs/docs/brochures/biodiversity_tips/lt.pdf>

⁴ Convention of biological Diversity. Article 2 use of terms. [žiūrėta 2014-11-03].

<<http://www.cbd.int/convention/articles.shtml?a=cbd-02>>

⁵ Global Environment Outlook: environment for development (GEO 4) Biodiversity. P. 160. [žiūrėta 2014-11-05].
<http://www.unep.org/geo/geo4/report/05_Biodiversity.pdf>

⁶ Lazdinis, I., Šaltenytė A., Biologinės apsaugos reglamentavimas: tarptautiniai ir nacionaliniai teisės aktai // Darna vystymosi strategija ir praktika. Mokslo darbai. 2011, Nr. 1(5). P. 27-28.

⁷ Sutherland W., The Conservation Handbook: Research, Management and Policy. Blackwell Science, 2000.P. 278.

reiškia daugiau resursų mokslui, žmonėms ir ekonomikai. Pavyzdžiui, didesnė biologinė įvairovė užtikrina įvairesnių pasėlių išlikimą, o natūraliai veikiančios ekosistemos greičiau atsigauna po įvairių sukrėtimų, stichinių nelaimių.⁸

Reikšmingiausias pasiekimas biologinės įvairovės apsaugoje buvo Jungtinių Tautų iniciatyva surengtas susitikimas Rio de Žaneire, kur 1992 metų birželio 5 d. buvo pasirašyta Biologinės įvairovės konvencija⁹ (toliau – Konvencija). Konvencijoje numatyta, kad ją pasirašiusios šalys išskiria svarbiausius biologinės įvairovės komponentus, atlieka jų monitoringą bei apskaitą ir reguliuoja jiems neigiamą poveikį galinčią turėti veiklą. Ypatingas dėmesys skiriamas biologinės įvairovės išsaugojimui *in situ*, t.y. natūraliomis sąlygomis. Rekomenduojama kurti specialių saugomų teritorijų sistemą, remti natūralių ekosistemų bei gyvybingų populiacijų išsaugojimą, reguliuoti biologinių išteklių naudojimą, atkurti degraduotas ekosistemas bei nykstančias rūšis, kontroliuoti biotechnologijas bei rūšių introdukciją, rengti biologinės gamtonaudos teisinius pagrindus, strategiją bei planus¹⁰. Biologinės įvairovės konvencijos puslapyje nurodyta, kad iki 2015-04-02 prie jos yra prisijungusios 195 valstybės ir tai yra besitęsiantis procesas, nes 2015 m. Konvenciją jau yra ratifikavusios dar dvi valstybės: Andora ir Palestina¹¹. Manoma, kad biologine įvairove pasauliniu lygiu pradėta rūpintis nuo 1992 metų, kai Rio De Žaneire, Brazilijoje, kai 188 pasaulio valstybių atstovai pasirašė Biologinės įvairovės konvenciją.¹² 2014 m. spalio mėn. tūkstančiai žmonių, atstovaujančių JT biologinės įvairovės konvencijos šalims, taip pat NVO, vietos žmonės, mokslininkai ir privataus sektoriaus atstovai susirinko Pjončane (Korėja) vykusioje 12-ojoje biologinės įvairovės konvencijos šalių konferencijoje (toliau – Šalių konferencija). JT aplinkos programos vykdomasis direktorius Achim Steiner pabrėžė ekonominę riziką, gresiančią visuomenei, jei ši neapsaugos biologinės įvairovės, įspėdamas, kad iki 2050 m. neveiklumas kasmet pasauliui kainuotų 11,3 trln. EUR. Jis taip pat pažymėjo sąsają su tvariu vystymusi, primindamas konferencijos dalyviams, kad „biologinė įvairovė yra galingas variklis, kuris padeda siekti esamų ir būsimų tvaraus vystymosi tikslų“.¹³ Konferencijoje pasiekti keli svarbūs laimėjimai. Šalys dar kartą patvirtino Haidarabade prisiimtą įsipareigojimą iki 2015 m. padvigubinti tarptautinius finansinius išteklius, skirtus

⁸Kam reikalinga biologinė įvairovė? [žiūrėta 2014-11-02]. <<http://www.saugokgamta.lt/?shortcut=naujienos&id=58>>.

⁹ Biologinės įvairovės konvencija. // *Valstybės žinios*, 1995, Nr. 69-1662.

¹⁰ Ibid.

¹¹ List of parties The Convention on Biological Diversity. [žiūrėta 2015-03-30] <http://www.cbd.int/information/parties.shtml>

¹² Gaidamavičius A., Biologinės įvairovės apsauga ar iš tiesų kam nors rūpi? // *Žalioji Lietuva*. 2010. [žiūrėta 2014-11-07].

<http://www.technologijos.lt/n/mokslas/gamta_ir_biologija/S-11559/straipsnis/Andrejus-Gaidamavicius-Biologines-ivairoves-apsauga.-ar-is-tiesu-tai-kam-nors-rpi?l=2&p=1>.

¹³ Aplinka Europiečiams // Aplinkos generalinio direktorato žurnalas. Europos komisija. 2015 m. sausis. Nr. 55. P. 6.

biologinei įvairovei besivystančiose šalyse, visų pirma mažiausiai išsivysčiusiose ir besivystančiose mažose salų valstybėse, taip pat pereinamosios ekonomikos šalyse, bei nemažinti paramos iki 2020 m.¹⁴

Reikia paminėti, kad patvirtinus Biologinės įvairovės konvenciją (1992 m.) 1992 m. Jungtinių Tautų aplinkos ir plėtros konferencijoje padaryta didelė pažanga siekiant išsaugoti biologinę įvairovę ir apsaugoti gamtą. Be to, paminėtinos ir pastangos stabdant biologinės įvairovės ir ekosistemų funkcijų nykimą Europos Sąjungoje, kuri 2011 m. įsipareigojo iki 2020 m. Europos Sąjungoje sustabdyti biologinės įvairovės ir ekosistemų funkcijų nykimą. Kiti Buveinių direktyvoje ar Nykstančių laukinės faunos ir floros rūšių tarptautinės prekybos konvencijoje (CITES) nustatyti tikslai dar nepasiekti. Nuo 1992 m. programa LIFE buvo svarbiausia finansinė ES biologinės įvairovės apsaugos priemonė, teisinis pagrindas - Sutarties dėl Europos Sąjungos veikimo (SESV) 3, 11 ir 191–193 straipsniai¹⁵.

BIOLOGINĖS ĮVAIROVĖS IŠSAUGOJIMO TEISINIS REGLAMENTAVIMAS LIETUVOJE BEI SĄSAJOS SU SAUGUMO POLITIKA

Pagrindiniame Lietuvos Respublikos įstatyme Konstitucijoje biologinės įvairovės ar ekosistemų sampratos nėra, tačiau Konstitucijos 53 str. sutinkame nuostatą, kad „tiek valstybė, tiek ir kiekvienas asmuo privalo saugoti aplinką nuo kenksmingų poveikių“¹⁶, 54 str. yra pateiktos pakankamai konkrečios aplinkosaugos politikos nuostatos: „pirma dalis nusako tai, jog valstybė rūpinasi natūralios gamtinės aplinkos, gyvūnijos ir augalijos, atskirų gamtos objektų ir ypač vertingų vietovių apsauga, taip pat prižiūri, jog su saiku būtų naudojami, atkuriami ir gausinami gamtos išteklių. Antra dalis nusako, jog įstatymai draudžia niokoti žemę, jos gelmes, vandenį, taip pat teršti vandenį bei orą, daryti bet kokį radiacinį poveikį aplinkai bei skurdinti augaliją ir gyvūniją“¹⁷. Būtent LR Konstitucijos 54 straipsnyje įtvirtinta nuostata dėl valstybės pareigos rūpintis natūralios gamtinės aplinkos, gyvūnijos ir augalijos, atskirų gamtos objektų ir ypač vertingų vietovių apsauga.

Lietuvos Respublika yra ratifikavusi 9 tarptautines sutartis biologinės įvairovės srityje. Tarptautinėje konvencijoje dėl banginių medžioklės reguliavimo¹⁸ (Lietuva šios konvencijos šalimi nare tapo ją ratifikavusi 2008 m. spalio 14 d.) nurodyta, kad jos pagrindinis tikslas yra

¹⁴ Aplinka Europiečiams // Aplinkos generalinio direktorato žurnalas. Europos komisija. 2015 m. sausis. Nr. 55. P. 6.

¹⁵ Vicario L., Sosa-Ludicissa M., Biologinė įvairovė gamta ir dirvožemis. 2014/04. Europos Parlamentas. [žiūrėta 2015-01-12] http://www.europarl.europa.eu/atyourservice/lt/displayFtu.html?ftuId=FTU_5.4.3.html

¹⁶ LR Konstitucija // Valstybės žinios, 1992, Nr. 33-1014.

¹⁷ Ibid.

¹⁸ Susitarimas dėl mažųjų banginių apsaugos Baltijos ir Šiaurės jūrose // Valstybės žinios, 2005, Nr. 29.

sureguliuoti banginių medžioklę, siekiant apsaugoti banginių populiacijos išteklius nuo išnykimo. Konvencijos įgyvendinimui įsteigta Tarptautinė banginių medžioklės komisija, o šios komisijos narėmis gali tapti Šalių narių vyriausybės. Komisijos paskirtis yra organizuoti tyrimus, rengti statistinę informaciją apie banginių populiacijos dydį ir banginių medžioklės tendencijas, konsultuoti, kaip išsaugoti banginius, nustatyti „saugomas ir nesaugomas rūšis; medžioklės ir ne medžioklės sezonus; vandenys, kuriuose leidžiama medžioti, ir vandenys, kuriuose draudžiama medžioti, kiekvienos rūšies dydžio apribojimus; banginių medžiojimo laiką, metodus ir intensyvumą.“¹⁹ Prie kito svarbus susitarimo - Konvencijos dėl tarptautinės reikšmės šlapžemių²⁰, (šlapynė, pelkynė, šlapžemė – sausumos teritorija, kuri didžiąją metų dalį būna persunkta drėgme. Šlapynių ekosistemose vyrauja drėgmę mėgstantys augalai, tai yra įvairių gyvūnų rūšių prieglobstis. Šlapynės skirstomos į pelkes, užpelkėjusius miškus, maršas, viržynus)²¹ ypač vandens paukščių buveinių, kitaip dar vadinamos, Ramsaro konvencija Lietuva prisijungė 1993 m. birželio 10 d.²² Konvencijos šalis narės turi siekti išsaugoti šlapžemes ir gausinti vandens paukščius, steigdamas šlapžemėse saugomas teritorijas. Pagrindinė konvencijos misija yra šlapžemių apsauga ir protingas jų panaudojimas nacionaliniu bei tarptautiniu mastu. Protingo naudojimo koncepcija apima šlapžemių ekologinių charakteristikų išlaikymą, taikant ekosisteminius apsaugos metodus²³. Yra sudarytas Tarptautinės reikšmės šlapžemių sąrašas, į kurį kiekviena Konvencijos šalis turi būti įrašiusi bent vieną jos teritorijoje esančią šlapžemę, svarbią tarptautiniu požiūriu vandens ir migruojančių paukščių populiacijoms. Lietuva į minėtą sąrašą yra įrašiusi 7 šlapžemes, kurioms yra suteikta tarptautinė svarba – tai Čepkeliai, Kamanos, Viešvilė, Žuvintas, Nemuno delta, Adutiškio-Svylos-Birvėtos šlapžemių kompleksas ir Girutiškio šlapžemė. Įgyvendinant šią konvenciją, Lietuvai geriausiai sekėsi atkurti į Tarptautinės reikšmės šlapžemių sąrašą įrašytas teritorijas, sunkiausiai – palaikyti šlapžemių buveinėse gerą būklę.²⁴

Kalbant apie biologinės įvairovės apsaugą gyvūnijos srityje reikia paminėti Europos laukinės gamtos ir gamtinės aplinkos apsaugos konvenciją²⁵ kitaip dar vadinama Berno

¹⁹ Ibid.

²⁰ Konvencija dėl tarptautinės reikšmės šlapžemių, ypač vandens paukščių buveinių // *Valstybės žinios*, 2001, Nr. 19-591.

²¹ A. Povilaitis, J. Taminskas, Z. Gulbinas, R. Linkevičienė, M. Pileckas. 2011. Lietuvos Šlapynės ir jų Vandensauginės reikšmė. Vilnius, Gamtos paveldo fondas

²² Lithuanian National Report on the Implementation of the Ramsar Convention, 2011. [žiūrėta 2014-10-30]. <<http://www.ramsar.org/pdf/cop11/nr/cop11-nr-lithuania.pdf>>.

²³ Konvencija dėl tarptautinės reikšmės šlapžemių, ypač vandens paukščių buveinių // *Valstybės žinios*, 2001, Nr. 19-591.

²⁴ Lithuanian National Report on the Implementation of the Ramsar Convention, 2011. [žiūrėta 2014-10-30]. <<http://www.ramsar.org/pdf/cop11/nr/cop11-nr-lithuania.pdf>>.

²⁵ Europos laukinės gamtos ir gamtinės aplinkos apsaugos konvencija // *Valstybės žinios*, 1996, Nr. 91-2126.

konvencija (Lietuva ratifikavo 1996 m. birželio 11 d.)²⁶, kurios pagrindinis tikslas yra užtikrinti laukinės augalijos ir gyvūnijos ir jų buveinių apsaugą, pasitelkiant tarptautinį bendradarbiavimą. Konvencijos priedėliuose yra nurodomos griežtai saugomos augalijos ir gyvūnijos rūšys, taip pat draudžiami medžioklės būdai ir įrankiai. Ratifikavusi šią konvenciją, Lietuva priedėliuose pateikė tik Lietuvos teritorijoje saugomas augalų ir gyvūnų rūšis, įtraukdama ir į Lietuvos raudonąją knygą įrašytas rūšis. Šios konvencijos įgyvendinimo stebėseną vykdo Nuolatinis komitetas. Siekiant įgyvendinti šią konvenciją, 2002 m. Lietuvoje buvo vykdomas „Smaragdinio tinklo pilotinis projektas“. Šio projekto metu turėjo būti sukurta duomenų bazė, į kurią būtų įtrauktos saugomos teritorijos, sudarančios Smaragdinį tinklą ir jam priskiriamos pagal specialius apsaugos tipus²⁷. Dar reikia paminėti Nykstančių laukinės faunos ir floros rūšių tarptautinės prekybos konvenciją²⁸ (Lietuva ją ratifikavo 2001 m. gegužės 22 d.), kuria siekiama saugoti biologinę įvairovę. Pagrindinis šios konvencijos tikslas – reguliuoti tarptautinę prekybą nykstančiomis laukinės gyvūnijos ir augalijos rūšimis, kurios yra įrašytos į I, II ir III priedus. Į I priedą įrašomos nykstančios ir prekybos veikiamos rūšys. Siekiant jas apsaugoti, prekyba šių rūšių individais yra labai griežtai reglamentuojama. Į II ir III priedus įrašytos rūšys, kurioms gali grėsti išnykimas. Norint prekiauti į šiuos priedus įrašytų rūšių individais, reikia turėti specialius leidimus ar sertifikatus, atitinkančius konvencijos reikalavimus. Konvencijos įgyvendinimą padeda užtikrinti sekretoriatas, kuris sušaukia šalių konferencijas. Įgyvendinant šią konvenciją, 2009–2010 m. Lietuvoje 67 kartus buvo rasti ir konfiskuoti be leidimų ar sertifikatų turimi ar siunčiami nykstančių laukinės faunos ir floros rūšių egzemplioriai, įrašyti į minėtos konvencijos I-III priedus ir už kuriuos buvo skirti įspėjimai ar baudos iki 1000 Lt²⁹. Pagrindinės šios konvencijos įgyvendinimo pažeidimų priežastys gali būti nepakankamas visuomenės informavimas apie nykstančias rūšis ir prekybą jomis, menkas visuomenės domėjimasis nykstančiomis rūšimis ir apskritai biologinės įvairovės apsauga.

Migruojančių laukinių gyvūnų rūšių išsaugojimo konvenciją³⁰ Lietuva ratifikavo 2001 m. gegužės 22 d. norėdama pasiekti biologinės įvairovės apsaugos tikslus. Šios konvencijos

²⁶ Dėl Europos laukinės gamtos ir gamtinės aplinkos apsaugos (Berno konvencijos) ratifikavimo // *Valstybės žinios*, 1996, Nr. 58-1373.

²⁷ Emerald Network Pilot Project in Lithuania - Report, 2002. [žiūrėta 2014-10-28].
<<https://wcd.coe.int/ViewDoc.jsp?id=1500997&Site=&BackColorInternet=B9BDEE&BackColorIntranet=FFCD4F&BackColorLogged=FFC679>>.

²⁸ Nykstančių laukinės faunos ir floros rūšių tarptautinės prekybos konvencija // *Valstybės žinios*, 2001, Nr. 50-1741.

²⁹ Lithuanian National Report on the Implementation of the CITES, 2011. [žiūrėta 2014-11-09].
<<http://www.cites.org/common/resources/reports/pab/09-10Lithuania.pdf>>.

³⁰ Migruojančių laukinių gyvūnų rūšių išsaugojimo konvencija // *Valstybės žinios*, 2001, Nr. 50-1742.

tikslas – išsaugoti migruojančias rūšis ir siekti, kad jos nepradėtų nykti. Sutartis dėl šikšnosparnių apsaugos Europoje,³¹ šios sudarymo pagrindu galima laikyti Migruojančių laukinių gyvūnų rūšių išsaugojimo konvencijos³² 4 straipsnį, o Lietuva ją ratifikavo 2001 m. rugsėjo 25 d., pagrindinis sutarties tikslas - norima apsaugoti šikšnosparnių populiaciją, neleidžiant jų gaudyti ar jiems kenkti. Pagrindinis sutarties šalių įsipareigojimas apima šikšnosparnių buveinių ir maitinimosi vietų apsaugą. Dar paminėtinas susitarimas dėl Afrikos ir Eurazijos migruojančių vandens paukščių išsaugojimo³³, šio susitarimo teisinis pagrindas taip pat yra Migruojančių laukinių gyvūnų rūšių³⁴ išsaugojimo konvencijos 4 straipsnis, kuris taip pat padeda siekti Biologinės įvairovės konvencijos³⁵ tikslų įgyvendinimo (Lietuva ją ratifikavo 2004 m. birželio 29 d.). Šio susitarimo tikslas – apsaugoti Afrikos ir Eurazijos migruojančių vandens paukščių rūšis, o susitarimo šalys turi taikyti jų apsaugai skirtas priemones, ypač jų nykstančioms rūšims. Biologinės įvairovės konvencija ir jos įgyvendinimas yra labai glaudžiai susijęs su visų kitų Lietuvos Respublikoje ratifikuotų konvencijų, susitarimų ir sutarties biologinės įvairovės srityje, kurie yra aptarti aukščiau, įgyvendinimu. Konstatuotina, jog pati Biologinės įvairovės konvencija yra pamatinė šioje srityje, apimanti visus kitus tarptautinius biologinės įvairovės srities dokumentus. Lietuva šią konvenciją ratifikavo 1995 m. liepos 3 d.³⁶, pagrindiniai konvencijos tikslai yra biologinės įvairovės apsauga ir jos komponentų subalansuotas vartojimas.

Lietuva įgyvendinama tarptautinių susitarimų gaires jų nuostatas yra perkėlusį į nacionalinę teisės sistemą. Šio įgyvendinimo metu buvo koreguoti ar papildyti įstatymai, reguliuojantys biologinės įvairovės apsaugos klausimus Lietuvoje, bei kitus su biologinės įvairovės išsaugojimu susijusius klausimus: Lietuvos Respublikos laukinės augalijos, Lietuvos Respublikos augalų nacionalinių genetinių išteklių, Lietuvos Respublikos laukinės gyvūnijos, Lietuvos Respublikos saugomų gyvūnų, augalų, grybų rūšių ir bendrijų, Poveikio aplinkai vertinimo įstatymus, juos lydinčius teisės aktus ir kitus teisės aktus. 2015 m. sausio 9 d. Aplinkos ministerijoje buvo patvirtintas „Kraštovaizdžio ir biologinės įvairovės išsaugojimo 2015–2020 metų veiksmų planas“ (toliau – Veiksmų planas). Reikia paminėti, kad šiame plane yra 2 skirsnis „Biologinės įvairovės išsaugojimas“, kuriame nurodyta, kad „Biologinės įvairovės išsaugojimo strateginis tikslas – sustabdyti biologinės įvairovės

³¹ Sutartis dėl šikšnosparnių apsaugos Europoje // *Valstybės žinios*, 2001, Nr. 88-3073

³² Migruojančių laukinių gyvūnų rūšių išsaugojimo konvencija // *Valstybės žinios*, 2001, Nr. 50-1742.

³³ Susitarimas dėl Afrikos ir Eurazijos migruojančių vandens paukščių išsaugojimo // *Valstybės žinios*, 2004, Nr. 125-4510.

³⁴ Migruojančių laukinių gyvūnų rūšių išsaugojimo konvencija // *Valstybės žinios*, 2001, Nr. 50-1742.

³⁵ Biologinės įvairovės konvencija. *Valstybės žinios*. 1995-08-23, Nr. 69-1662.

³⁶ *Ibid.*

nykimą, ekosistemų ir jų teikiamų paslaugų kokybės blogėjimą, kur įmanoma, jas atkurti³⁷. Programa gali būti laikoma Lietuvos biologinės įvairovės išsaugojimo politikos gairėmis, o strateginiam tikslui pasiekti yra ištekti 6 tikslai: pirmasis tikslas nurodo siekti palankios saugomų gyvūnų, augalų, grybų rūšių ir buveinių tipų apsaugos būklės; antrasis: plėtoti biologinės įvairovės, ekosistemų mokslinius tyrimus, šiais tyrimais gautus duomenis panaudojant ekosistemų ir biologinės įvairovės aspektų integravimui į viešosios politikos sektorius; trečiasis: sulėtinti ir (ar) sustabdyti invazinių rūšių plitimą; ketvirtasis: užtikrinti laukinės augalijos ir gyvūnijos tinkamą apsaugą, atkūrimą ir naudojimą; penktasis: išsaugoti genetinius išteklius ir jų įvairovę sudarant sąlygas panaudoti sukauptą genofondą bei jo tyrimų rezultatus selekcijoje, mokslo tikslams, gamyboje; šeštasis: užtikrinti, kad veikla, kurioje naudojami gyvieji modifikuoti organizmai, kurie yra ir genetiškai modifikuoti organizmai (toliau – GMO), būtų vykdoma saugiai, GMO neišplistų į aplinką ir nepažeistų ekosistemų. Veiksmų plano tikslai apima svarbiausius biologinės įvairovės klausimus, kurie yra ir bus aktualūs Lietuvai iki 2020 m³⁸. Reikia paminėti, kad „2011 m. gruodžio mėn. Europos Taryba patvirtino ES biologinės įvairovės strategiją iki 2020 m. ir jos šešis tikslus: visapusiškai įgyvendinti ES gamtos apsaugos teisės aktus, kad būtų apsaugota biologinė įvairovė, geriau apsaugoti ekosistemas ir labiau naudotis žaliaja infrastruktūra, užtikrinti tvaresnę žemės ūkį ir miškininkystę, geriau valdyti žuvų išteklius, griežčiau kontroliuoti invazines svetimias rūšis ir didinti ES indėlį į kovą su biologinės įvairovės nykimu visame pasaulyje“³⁹. Kaip matome, Lietuva priimdama „Kraštovaizdžio ir biologinės įvairovės išsaugojimo 2015–2020 metų veiksmų planą“⁴⁰ perkėlė daugelį nuostatų ir iš ES biologinės įvairovės strategijos, kurioje iki 2020 m. yra apibrėžta 2050 m. vizija: „iki 2050 m. Europos Sąjungos biologinė įvairovė ir jos teikiamos ekosistemų funkcijos – jos gamtos turtas – bus apsaugotos, įvertintos ir tinkamai atkurtos dėl biologinės įvairovės vertingumo ir jų svarbaus indėlio į žmonių gerovę bei ekonominį klestėjimą, siekiant išvengti pražūtingų pokyčių dėl biologinės įvairovės nykimo.“⁴¹

³⁷ Kraštovaizdžio ir biologinės įvairovės išsaugojimo 2015–2020 metų veiksmų planas. Lietuvos Respublikos aplinkos ministras 2015 m. sausio 9 d. įsakymas Nr. D1-12, . [žiūrėta 2015-03-14]. http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=1003315&p_tr2=2

³⁸ Ibid.

³⁹ Biodiversity strategy for 2020.COM (2011) 244 [interaktyvus]. [žiūrėta 2015-03-03]. <<http://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?qid=1428650916939&uri=URISERV:ev0029>>

⁴⁰ Kraštovaizdžio ir biologinės įvairovės išsaugojimo 2015–2020 metų veiksmų planas. Lietuvos Respublikos aplinkos ministras 2015 m. sausio 9 d. įsakymas Nr. D1-12, [žiūrėta 2015-03-14]. http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=1003315&p_tr2=2

⁴¹ Biodiversity strategy for 2020.COM (2011) 244 [žiūrėta 2015-03-03] <<http://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?qid=1428650916939&uri=URISERV:ev0029>>

Biologinės įvairovės nykimas kelia ne tik aplinkosaugines grėsmės, bet tai kelia grėsmę ir saugumui. Globaliame lygmenyje biologinės įvairovės mažėjimas kelią įtampą dažniausiai besivystančiose šalyse, kurios yra ypatingai priklausomos nuo gamtos išteklių (maistas, kuras ir kt.), tuo tarpu išsivysčiusiose šalyse nemažai problemų kyla dėl intensyvaus išteklių naudojimo ir taršos, invazinių rūšių paplitimo bei GMO. Staigūs pokyčiai biologinės įvairovės srityje gali sukelti įtampą valstybėse, ir tai vertinant į biologinės įvairovės pokyčius reikia žiūrėti ir per saugumo politikos prizmę.

LR nacionalinio saugumo pagrindų įstatymo 4 skyriuje pateiktos svarbiausios nacionalinį saugumą užtikrinančios vidaus saugumo politikos nuostatos ir viename iš skyrelių yra nurodyta aplinkos apsaugos politika. Nurodoma, kad „Valstybė turi užtikrinti Lietuvos gyventojams ekologinį saugumą garantuodama darnią ūkio plėtrą, prisidedama prie tarptautinės bendrijos pastangų mažinti globalines ekologines grėsmes, greitai reaguodama į ypatingąsias ekologines situacijas bei šalindama ir mažindama jų padarinius. Valstybė vykdo aplinkos taršos ir kitokio neigiamo poveikio aplinkai bei žmonių sveikatai prevenciją, siekia išsaugoti gamtos paveldo vertybes, kraštovaizdžio ir biologinę šalies įvairovę, tobulina aplinkos kokybės stebėseną, skatina diegti ūkyje geriausius prieinamus gamybos būdus ir naujausias, aplinkai mažesnę neigiamą poveikį darančias technologijas, didinti ne tik ekonominį, bet ir ekologinį įmonių efektyvumą, tausoti gamtos išteklius ir mažinti neigiamą poveikį aplinkai⁴². Kaip matome Lietuvos nacionalinio saugumo politikos reglamentavime irgi yra nuorodų į siekius išsaugoti biologinę šalies įvairovę, bei prisijungti prie tarptautinių pastangų šioje sferoje.

IŠVADOS

Biologinės įvairovės nykimo tempai ypač padidėjo per XX amžių, per kurį įvyko dideli pasikeitimai: žmonių populiacijos didėjimas, techninė revoliucija ir labai išaugęs gamtos išteklių naudojimas ir kt. To pasėjoje biologinė įvairovė ir ekosistemos ėmė mažėti daug intensyviau nei buvo iki tol. Sustabdyti biologinės įvairovės mažėjimą galima tiek kiekvienos valstybės pastangomis, tiek valstybėms drauge siekiant šio tikslo ir tai galima pasiekti inicijuojant ir prisijungiant prie tarptautinių iniciatyvų įvairiose biologinės įvairovės išsaugojimo srityse.

Pasauliniu mastu buvo daug įvairių iniciatyvų biologinės įvairovės išsaugojimo klausimais, tačiau pagrindine ir svarbiausia galima būtų įvardinti Jungtinių Tautų iniciatyva

⁴² Lietuvos Respublikos nacionalinio saugumo pagrindų įstatymas // Valstybės žinios, 1997, Nr. 2-16.

surengtą susitikimą Rio de Žaneire, kur buvo 1992-06-05 pasirašyta Biologinės įvairovės konvencija, kurioje numatyta, kad ją pasirašiusios šalys išskiria svarbiausius biologinės įvairovės komponentus, atlieka jų monitoringą bei apskaitą ir reguliuoja jiems neigiamą poveikį galinčią turėti veiklą. Prie šios iniciatyvos yra prisijungusios 195 valstybės, kas leidžia daryti prielaidą, kad konvencijos nuostatos yra perkeltos į prisijungusių valstybių teisės aktus ir įgyvendinamos.

Lietuva biologinės įvairovės išsaugojimo srityje palaiko jai svarbias iniciatyvas, yra prisijungusi prie JT Biologinės įvairovės konvencijos, ratifikavusi eilę tarptautinių susitarimų ir konvencijų, kurių nuostatos yra perkėlusios į savo nacionalinius teisės aktus. Reiktų paminėti, kad 2015 m. Lietuvoje buvo priimtas labai svarbus dokumentas, tai Kraštovaizdžio ir biologinės įvairovės išsaugojimo 2015–2020 metų veiksmų planas, kuriame nurodyta, kad biologinės įvairovės išsaugojimo strateginis tikslas yra sustabdyti biologinės įvairovės nykimą, ekosistemų ir jų teikiamų paslaugų kokybės blogėjimą, kur įmanoma, jas atkurti. Tikimasi, kad šis teisės aktas padės tvirtus pagrindus Lietuvos biologinės įvairovės politikoje ir padės Lietuvai įgyvendinti tarptautiniuose susitarimuose keliamus tikslus.

LITERATŪRA

1. LR Konstitucija // Valstybės žinios, 1992, Nr. 33-1014
2. Biologinės įvairovės konvencija. // *Valstybės žinios*, 1995, Nr. 69-1662
3. Dėl Europos laukinės gamtos ir gamtinės aplinkos apsaugos (Berno konvencijos) ratifikavimo // *Valstybės žinios*, 1996, Nr. 58-1373
4. Europos laukinės gamtos ir gamtinės aplinkos apsaugos konvencija // *Valstybės žinios*, 1996, Nr. 91-2126
5. Kraštovaizdžio ir biologinės įvairovės išsaugojimo 2015–2020 metų veiksmų planas. Lietuvos Respublikos aplinkos ministras 2015 m. sausio 9 d. įsakymas Nr. D1-12. [žiūrėta 2015-03-14]. http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=1003315&p_tr2=2
6. Konvencija dėl tarptautinės reikšmės šlapžemių, ypač vandens paukščių buveinių // *Valstybės žinios*, 2001, Nr. 19-591.
7. Lietuvos Respublikos nacionalinio saugumo pagrindų įstatymas // *Valstybės žinios*, 1997, Nr. 2-16.
8. Migruojančių laukinių gyvūnų rūšių išsaugojimo konvencija // *Valstybės žinios*, 2001, Nr. 50-1742.
9. Nykstančių laukinės faunos ir floros rūšių tarptautinės prekybos konvencija // *Valstybės žinios*, 2001, Nr. 50-1741
10. Sutartis dėl šikšnosparnių apsaugos Europoje // *Valstybės žinios*, 2001, Nr. 88-3073
11. Susitarimas dėl Afrikos ir Eurazijos migruojančių vandens paukščių išsaugojimo // *Valstybės žinios*, 2004, Nr. 125-4510.
12. Susitarimas dėl mažųjų banginių apsaugos Baltijos ir Šiaurės jūrose // *Valstybės žinios*, 2005, Nr. 29.

13. Biodiversity strategy for 2020.COM (2011) 244 [interaktyvus]. [žiūrėta 2015-03-03]. <<http://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?qid=1428650916939&uri=URISERV:ev0029>>
14. Convention of biological Diversity. Article 2 use of terms. [žiūrėta 2014-11-03]. <<http://www.cbd.int/convention/articles.shtml?a=cbd-02>>.
15. Emerald Network Pilot Project in Lithuania - Report, 2002. [žiūrėta 2014-10-28]. <<https://wcd.coe.int/ViewDoc.jsp?id=1500997&Site=&BackColorInternet=B9BDEE&BackColorIntranet=FFCD4F&BackColorLogged=FFC679>>.
16. Lithuanian National Report on the Implementation of the CITES, 2011. [žiūrėta 2014-11-09]. <<http://www.cites.org/common/resources/reports/pab/09-10Lithuania.pdf>>
17. Lithuanian National Report on the Implementation of the Ramsar Convention, 2011. [žiūrėta 2014-10-30]. <<http://www.ramsar.org/pdf/cop11/nr/cop11-nr-lithuania.pdf>>.
18. Buzan B. Žmonės, valstybės ir baimė: tarptautinio saugumo studijos po Šaltojo karo. Vilnius: Eugrimas. 1997. P. 52 – 53.
19. Gaston K. J., Spicer J. I., Biodiversity: an introduction. Blackwell Publishing. 2004.
20. Global Environment Outlook: environment for development (GEO 4) Biodiversity. <http://www.unep.org/geo/geo4/report/05_Biodiversity.pdf>
21. Lazdinis, I., Šaltenytė A., Biologinės apsaugos reglamentavimas: tarptautiniai ir nacionaliniai teisės aktai // Darna vystymosi strategija ir praktika. Mokslo darbai. 2011, Nr. 1(5).
22. Sutherland W., The Conservation Handbook: Research, Management and Policy. Blackwell Science, 2000. 52 veiksmai biologinės įvairovės labui. Europos Komisija aplinkos generalinis direktoratas. 2010. [žiūrėta 2014-11-07]. <http://ec.europa.eu/environment/nature/info/pubs/docs/brochures/biodiversity_tips/lt>
23. Gaidamavičius A., Biologinės įvairovės apsauga ar iš tiesų kam nors rūpi? // *Žalioji Lietuva*. 2010. [žiūrėta 2014-11-07]. <http://www.technologijos.lt/n/mokslas/gamta_ir_biologija/S-11559/straipsnis/Andrejus-Gaidamavicius-Biologines-ivairoves-apsauga:-ar-is-tiesu-tai-kam-nors-rpi??l=2&p=1>. Kam reikalinga biologinė įvairovė? [žiūrėta 2014-11-02]. <<http://www.saugokgamta.lt/?shortcut=naujienos&id=58>>.
24. Aplinka Europiečiams // Aplinkos generalinio direktorato žurnalas. Europos komisija. 2015 m. sausis. Nr. 55
25. Vicario L., Sosa-Ludicissa M., Biologinė įvairovė gamta ir dirvožemis. 2014/04. Europos Parlamentas. [žiūrėta 2015-01-12] http://www.europarl.europa.eu/atyourservice/lt/displayFtu.html?ftuId=FTU_5.4.3.html
26. List of parties The Convention on Biological Diversity. [žiūrėta 2015-03-30] <http://www.cbd.int/information/parties.shtml>

BIOLOGICAL DIVERSITY CONSERVATION REGULATORY PECULIARITIES

Kristina Karosevičienė *, Erika Matulionytė-Jarašūnė **

* Public Institution Kaunas Mechanical School

**Mykolas Romeris University

Summary

Humanity is part of the biological diversity and our existence would be impossible without it. Quality of life, economic competitiveness, employment and security – all of this is based on this natural capital.

Biodiversity is part of "ecosystem services", that is, services provided by nature: climate regulation, water and weather, soil fertility and food, fuel, fiber and medicines manufacturing. Conservation of biological diversity is one of the most important environmental issues both in Europe and worldwide. This is confirmed by the multilateral international agreements, with emphasis on the conservation of biological diversity in natural ecosystems. Many provisions of the international

legislation stress the maintenance of biodiversity, the conservation of natural habitats and wild flora and fauna, prevention of loss of protection, the importance of monitoring the situation.

The primary document on a global scale, forming part of the assumptions for the preservation of biological diversity, is the Convention on biological diversity (Rio de Janeiro, Brazil, in 1992, the year).

Keywords: biological diversity, conservation of biological diversity, the Convention on biological diversity

Kristina Karosevičienė*, Viešosios įstaigos Kauno mechanikos mokyklos vyresnioji mokytoja. Mokslinių tyrimų kryptis: Teisės pagrindai, aplinkosaugos teisė.

Kristina Karosevičienė*, Public Institution Kaunas Mechanical School senior teacher. Research interests: The basics of law, environmental law.

Erika Matulionytė-Jarašūnė**, Mykolo Romerio universiteto Viešojo saugumo fakulteto Teisės katedros lektorė. Mokslinių tyrimų kryptys: saugumo politika, ekologinis saugumas, aplinkosaugos teisė.

Erika Matulionytė-Jarašūnė**, Mykolas Romeris University, Faculty of Public security, Department of Law, lector. Research interests: security policy, environmental safety, environmental law.